

hebben eraan bijgedragen. Niet duidelijk is welke auteur voor welk hoofdstuk verantwoordelijk is. Het grote aantal auteurs is er wellicht mede de oorzaak van dat hier en daar wat overlap in de teksten zit. Zo wordt op diverse plaatsen aandacht besteed aan (het lot van) de oudste gebouwen in de polder en hun bewoners. Soms ontbreekt een bronvermelding, waardoor onduidelijk blijft waar bepaalde teksten op gebaseerd zijn. Ook de redactie van de voetnoten had beter gekund. Er wordt bijvoorbeeld in diverse bewoordingen verwezen naar het archief van de Lisserpoelpolder. Soms is zelfs verwezen naar een voorloper van de huidige archieftoegang, dus naar inventarisnummers die niet meer bestaan. Een literatuuropgave aan het einde had niet misstaan.

Inhoudelijk ontbreekt in het boek het perspectief van het bestuur van de polder. In de hoofdstukken over de droogmaking is wel aandacht voor de vorming van een 'directie', maar hoe het polderbestuur daarna gefunctioneerd heeft tot aan de opheffing van de polder in 1978 blijft onderbelicht. Uit het polderarchief blijkt bijvoorbeeld dat er wrijving ontstond tussen polder en gemeente naar aanleiding van de aanleg van de woonwijk Poelpolder-Noord. En in 1974 vierde het polderbestuur het 350-jarig bestaan van de polder. Er werd geen boek uitgegeven, maar een 'gezellig avondje' met een 'goed stuk muziek' kon er in die tijd wel af. Dit alles laat onverlet dat er een mooi vormgegeven en rijk geïllustreerd boek ligt dat vooral historisch geïnteresseerden in de regio met genoeg zullen lezen.

Gert Koese, Hoogheemraadschap van Rijnland

Ruud Paesie, *Dragend bestaan. Amsterdamse korendragers in historisch perspectief, ca. 1525–ca. 1940* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2023). 554 pp. ISBN 9789464550559.

DOI: 10.52024/vs5rd667

In *Dragend bestaan* werpt Ruud Paesie zich op de complexe geschiedenis van de Amsterdamse korendragers, een transportgilde dat van de zestiende tot de twintigste eeuw actief was in de graanoverslag in de Amsterdamse haven. De studie is niet enkel een minutieuze reconstructie van de organisatie en sociale samenstelling van deze beroepsgroep, maar ook een ambitieus pleidooi voor de continuïteit van corporatieve structuren over een periode van ruim vier eeuwen.

Het boek, dat voortkomt uit een proefschrift verdedigd aan de Vrije Universiteit Amsterdam, onderscheidt zich door zijn uitzonderlijk langetermijnperspectief en empirische diepgang.

Aanleiding voor het onderzoek is de herontdekking van de *Kapitaal- en Rekeningboeken* van de korendragersgilde (1596-1890), die Paesie op het spoor kwam in een antiquariaat. Deze bronnen vormen het hart van het boek, samen met het ledenbestand van 2.331 korendragers uit de periode 1780-1890, waarop hij een indrukwekkend prosopografisch onderzoek uitvoert. De acht hoofdstukken die het boek telt, behandelen achtereenvolgens de institutionele organisatie van het gilde, de impact van de Bataafse hervormingen, de transformaties in het sociaal profiel van de korendragers, de gevolgen van mechanisering, schaalvergroting en liberalisering in de negentiende eeuw, en de overgang van gilde naar vakvereniging, tot aan de sociale ondersteuning en financiële structuur van deze organisaties in de twintigste eeuw. Een uitvoerige conclusie – ook in het Engels – sluit het werk af.

Een eerste verdienste van het boek is het zeldzame tijdperk-overschrijdende perspectief. Slechts weinig historici wagen zich aan een project dat het ancien régime en de moderne tijd zo zelfverzekerd omspant. Paesie toont zich even bedreven in het interpreteren van zeventiende-eeuwse gildearchieven als van moderne vakbondsverslagen, en navigeert met kennis van zaken door beide historiografische tradities. Het is precies deze combinatie die het boek uitzonderlijk maakt: een sociale geschiedenis die zich niet laat opsluiten binnen de chronologische of thematische vakjes van veel vakliteratuur.

Een tweede sterke punt is de toepassing van prosopografie op een groep die zelden het onderwerp van dergelijke methodes vormt: ongeschoolde, migrerende en vaak armlastige havenarbeiders uit het westen van Duitsland en de oostelijke provincies van de Republiek. Waar prosopografie traditioneel wordt geassocieerd met elite-studies, gebruikt Paesie deze methode om een scherp beeld te schetsen van sociale mobiliteit, geografische herkomst, familierelaties en loopbanen van deze arbeiders. Het resultaat is een gedetailleerde sociale topografie van een beroepsgroep die, ondanks haar cruciale rol in de economische ontwikkeling van Amsterdam, tot nog toe onderbelicht is gebleven.

Ook inhoudelijk levert het boek een aantal opmerkelijke inzichten op. Zo wijst Paesie bijvoorbeeld op de overgang van een egalitair werkverdelingssysteem gebaseerd op dobbelen, naar vaste ploegen in de vroege zeventiende eeuw – een ogenschijnlijk technische ingreep met

verstrekken sociale gevolgen. Deze transformatie leidde onder meer tot strategische huwelijksallianties met dochters van vaste krachten en spanningen tussen vaste en losse arbeiders. Een ander voorbeeld is de observatie dat het afkopen van de corporatieve presentieplicht (bij begrafenis en manifestaties) niet enkel een symptoom was van liberalisering en corporatief verval, maar de corporatie ook toeliet om via deze boetes haar sociale voorzieningen te financieren en zelfs uit te breiden. Paesie toont zo aan dat de gilde bereid was tot flexibilisering, mits dit haar belangen – sociale ondersteuning van leden – ten goede kwam. Het beeld van de gilde als rigide en conservatief wordt hiermee overtuigend genuanceerd.

Toch roept het boek ook vragen op, met name omtrent de centrale these: dat er sprake is van *directe continuïteit* tussen de corporatie van korendragers uit het ancien régime en de vakverenigingen van de twintigste eeuw. Hoewel Paesie met recht wijst op de voortzetting van sociale voorzieningen, het behoud van het kapitaal en de gedeeltelijke overlapping in ledenbestand, is deze continuïteit minder vanzelfsprekend dan hij suggereert. Cruciaal is dat de gilden in de vroegmoderne periode zowel werkgevers als werknemers verenigden, terwijl de latere vakverenigingen exclusief voor werknemers waren. De belangen en machtsverhoudingen binnen deze organisaties wijzigden daarmee fundamenteel. Bovendien bracht de oprichting van de graanwerkersvereniging 'Door Eendracht Verbonden' (die korendragers en korenwegers met elkaar samenbracht) een institutionele hergroepering met zich mee, waar voorheen aparte corporaties bestonden. Dat lijkt veeleer te wijzen op een breuk dan op een lineaire voortzetting.

Daarbij komt dat de door Paesie beschreven continuïteit wellicht niet representatief is voor gilden in het algemeen. De Amsterdamse transportgilden bevonden zich, zoals hij zelf opmerkt, in een bevoorrechte positie ten opzichte van het stadsbestuur. Net als hun tegenhangers in Gent, Antwerpen en Brussel wisten zij hun privileges in de vroege negentiende eeuw te herstellen, waar andere ambachtsgilden definitief ontbonden werden. De structurele continuïteit die Paesie vaststelt, lijkt dan ook eerder het gevolg van een uitzonderingspositie dan van een algemeen mechanisme van institutionele overlevering.

Een bijkomend punt van kritiek betreft de vormgeving van het boek. Paesies streven naar volledigheid resulteert soms in een overdaad aan detail die de leesbaarheid in de weg staat. Zo lijdt de inleiding bijvoorbeeld onder een overvloed aan namen en citaten. Ook de hoofdstukken over sociaal profiel, vakverenigingen en financieel beheer

hadden gewonnen bij meer schematische overzichten in plaats van omstandige omschrijving. Het boek vergt dan ook een lezerspubliek met grote ijver en doorzettingsvermogen – al wordt die inzet wel degelijk beloond.

Dragend bestaan is kortom een indrukwekkende studie die getuigt van een ongeëvenaarde beheersing van archiefmateriaal en een oprechte fascinatie voor het collectieve leven van een vergeten groep arbeiders. De empirische rijkdom, het lange adem-perspectief en de methodologische innovaties maken dit werk tot een belangrijke bijdrage aan de sociale en economische geschiedenis van Amsterdam. Toch wringt het wanneer de rijke bevindingen ondergebracht worden in een narratief van continuïteit dat niet steeds overtuigt. Paradoxaal genoeg toont het boek vooral aan hoe veranderlijk – en tegelijk veerkrachtig – arbeidsorganisaties kunnen zijn.

Mathijs Speecke, Universiteit Gent

Ab Flipse, Dorien Daling en Annelies Noordhof-Hoorn (red.), *De stem van de universiteit. Universitaire pers sinds de late negentiende eeuw* (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2024). 169 pp. ISBN 9789464551204.

DOI: 10.52024/p6vjko41

In haar in 2016 verschenen proefschrift, *De stem van de student. Nederlandse studentenbladen in de negentiende eeuw*, betoogde Annelies Noordhof-Hoorn dat universitaire bladen een belangrijke rol speelden in de identiteitsvorming van de student. De huidige bundel, met Noordhof-Hoorn in het redactieteam, vertrekt van een gelijkaardige premisse. Ook in de twintigste-eeuwse universiteitsgeschiedenis waren universitaire bladen cruciaal als “plaatsen waar academische politiek wordt bedreven, academische cultuur wordt gemaakt en de relatie tussen universiteit en samenleving wordt gedefinieerd” (p. 8). Om die reden worden universitaire bladen vaak door historici geraadpleegd als bronnen voor de universiteitsgeschiedenis. De bladen waren echter niet zo vaak zelf voorwerp van onderzoek. Deze bundel toont hoe de geschiedenis van de universitaire pers op treffende wijze spanningen en debatten in het universitaire milieu blootlegt.

Universitaire pers dekt een brede lading publicaties. Daarbij horen uiteraard de traditionele studentenbladen, gemaakt door en voor